

FÖRELÄSNING 3

Att döda: Embryot och fostret

Abortfrågan har historiskt varit känslig och det har varit få länder där det varit lagligt med abort. Det här kapitlet i boken behandlar i huvudsak denna fråga, men diskussionen om fostrets moraliska ställning får även konsekvenser för relaterade frågor, som t.ex. frågan om huruvida experiment på embryon bör tillåtas.

Den konservativa uppfattningen

Första premissen:

Det är fel att döda en oskyldig människa.

Andra premissen:

Ett mänskligt foster är en oskyldig människa.

Slutsats:

Alltså är det fel att döda ett mänskligt foster.

Det liberala svaret

(1) Förneka premiss två: ifrågasätta att fostret är en oskyldig *människa*. När blir fostret människa? Ett kontinuum; finns där någon moraliskt relevant gräns?

Förslag: födelse (men: fostret är samma entitet innanför och utanför livmodern), livsduglighet (varierar med tid och rum), de första livstecknen (jmf. förlamade människor), medvetande (är det relevant? Samt talar för en tidigare abortförbudsgräns)

(2) Indirekta konsekvenser av restriktiva abortlagar: det leder inte till färre aborter, utan bara till fler farliga aborter där kvinnor tvingas åka till ett annat land och eventuellt riskera sin hälsa/sitt liv. Träffar vid sidan om målet: om abort verkligen är mord då verkar det finnas skäl att ha restriktiva lagar och samtidigt arbeta för att kvinnor accepterar detta snarare än att pragmatiskt öppna upp för en mer liberal lagstiftning.

(3) Abort som ett brott utan offer/ mot en paternalistisk lagstiftning. Problemet med detta argument är att det förutsätter vad som ska bevisas: abortmotståndare förnekar just det att abort är utan offer. Dessutom kan man ifrågasätta varför inte lagstiftningen kan vara paternalistisk utan att det är problematiskt, menar Singer. Om vi vet att något är moraliskt rätt så bör vi genomdriva det.

(4) **Kvinnans rätt att bestämma över sin egen kropp:** exemplet med den medvetlösa violinisten som sammankopplas med er i nio månader. Om vi håller med Thomson (som är ansvarig för detta tankeexperiment) om att det inte är fel att koppla bort sig från violinisten så måste vi hålla med om att abort inte heller är fel, oavsett vilken status fostret har. Singer avfärdar detta argument för att det bygger på en, enligt honom, kontroversiell värdeteori där vi inte är skyldiga att utföra den handling som har de bästa konsekvenserna.

Singers svar

Singer menar att vi istället för att förkasta premiss två så bör vi ifrågasätta premiss ett i den konservativa uppfattningen. Hans argument mot denna premiss knyter an till den tidigare diskussionen om hur vi ska förstå värdet av ett mänskligt liv: är det att tillhöra arten Homo Sapiens eller att vara en person som ger ett mänskligt liv ett särskilt värde? Detta leder till följande situation:

Om ”människa” förstås som ”person” så är den andra premissen falsk (ett foster är inte en person, d.v.s. en självmedveten och rationell varelse)

Om ”människa” förstås som ”medlem av arten Homo Sapiens” så är första premissen falsk (eftersom det är en moraliskt godtycklig egenskap att tillhöra denna art, vilken inte kan ge livet ett särskilt värde)

Singer skriver: ”Mitt förslag är därför att vi inte tilldelar livet hos ett foster ett värde som är högre än värdet av livet hos ett icke-mänskligt djur med samma grad av rationalitet, självmedvetenhet, medvetande, förmåga att förnimma etc.”

Om ett foster inte är en person så återstår frågan om när ett foster blir en medveten varelse som kan känna smärta och njutning. Om en sådan gräns kan fastställas så kommer fostrets (svagare) intressen som en medveten varelse ställas mot föräldrarnas (starkare) intressen som självmedvetna varelser.

Fostret som potentiellt liv

Det finns dock ett annat argument som abortmotståndare kan appellera till, nämligen fostrets potentialitet:

Första premissen:

Det är fel att döda en potentiell människa.

Andra premissen:

Ett mänskligt foster är en potentiell människa.

Slutsats:

Alltså är det fel att döda ett mänskligt foster.

I jämförelse med den konservativa uppfattningen ovan är detta arguments andra premiss mer rimlig, men den första premissen mer tvivelaktig: är det verkligen fel att döda en potentiell människa? **Det finns ingen generell slutledning från att A är ett potentiellt X till att A bör ha samma rättigheter som X.**

- ”den som dödar ett foster berövar världen en framtida rationell och självmedveten varelse”

Det är både ett för snävt (ger inte skäl att motsätta alla aborter) **och ett för vitt** (ger skäl att motsätta sig annat än aborter med) rättfärdigande (jmf. bergbestigarkvinnan, förbud mot celibat).

Embryots status

Denna diskussion är parallell till abortdiskussionen med skillnad att det inte finns några överväganden om kvinnans rätt till sin kropp här. **På samma sätt som med fostret kan inte embryot anses vara en människa (annat än i den moraliskt irrelevanta meningen att det tillhör arten Homo Sapiens).** Dessutom är det tveksamt om embryot ens är en individ (i upp till 14 dagar kan det dela sig till två).

Embryot som potentiell människa, ger det oss skäl att inte experimentera på det? För det första är det inte alla embryon numera (efter IVF-tekniken) som kommer utvecklas till människor utan en mänsklig inverkan. Givet detta har skillnaden mellan ett embryo och ”ett ägg och en spermie” minskat; bör även det senare paret anses vara en potentiell människa? (jmf. laboratorieassistenten och stoppet i vasken)

Att använda fostret

Hur bör man ställa sig till frågor om att transplantera fostervävnad från aborterade foster och andra sätt där foster används som ett medicinskt instrument? Utefter den tidigare argumentationen så har det slagits fast att fostret inte har någon rätt till liv, men som medveten varelse har det fortfarande ett intresse av att undvika smärta. (Fostret blir medvetet och kan förnimma, genom att hjärnbarken har utvecklats tillräckligt, efter vecka 18.) **Före den tidpunkt då fostret kan förnimma finns inga direkta skäl som talar mot att experimentera på fostret (det kan så klart finnas indirekta skäl som har att göra med föräldrarnas och samhällets känslor inför det, samt undantaget det fall där man experimenterar och låter fostret överleva så att barnet föds med skador som en följd).**

Ett annat potentiellt problem är om experiment på foster skulle leda till ett ökat antal aborter (eller mer press på föräldrar att abortera). I sig inget problem, enligt Singer, men det kan finnas skäl för att hålla donatorer anonyma för att inte skapa en press och ofrivilliga graviditeter samt för att undvika en kommersialisering av fostervävnad.

Abort och spädbarnsdödande

Givet ovanstående argumentation måste vi inte då också gå med på att också spädbarn saknar rätt till liv och att de är att jämföras med blott medvetna djur? Skulle vi i så fall kunna rättfärdiga spädbarnsdödande?

Singer skriver: ”livet hos ett nyfött barn tycks vara av mindre värde än livet hos en gris, en hund eller en schimpans”.

Finns det då några skäl som talar emot spädbarnsdödande? Det finns inga indirekta skäl utifrån en klassisk utilitarism (alla som är gamla nog att förstå policyn är inte utsatta och behöver inte känna rädsla), inte heller finns några preferensutilitaristiska skäl (då spädbarnet ännu inte har några preferenser för fortsatt liv), eller några autonomi-skäl. **Detta menar Singer bör leda oss att på den kritiska nivån gå med på att ett spädbarn inte har mer rätt till liv en någon annan blott medveten varelse, även om det på en intuitiv nivå kan finnas skäl från att inte använda detta resonemang.** Och sedan gäller så klart att det vore förkastligt att döda ett spädbarn vars föräldrar vill att det ska leva.

Att döda: Människor

Ett förbud mot eutanasi (att döda människor av barmhärtighetsskäl) har funnits som en del av den läkarkodex som kallas för den Hippokratiska eden: ”att icke giva dödande gift till någon ens om jag blir ombedd; ej heller skall jag föreslå en dylik åtgärd”. **Det Singer försöker göra i detta kapitel är att visa att det inte är eutanasi som är fasansfullt utan snarare det radikala motståndet mot detta (vilket kan implicera att människor utsätts för utdraget och onödigt lidande mot sin vilja).**

Tre former av eutanasi

Frivillig eutanasi: eutanasi som utförs på begäran av patienten. Det kan vara frivilligt även om patienten inte kan uttrycka sin vilja fram till själva dödsögonblicket genom att hon på förhand skriftligen uttrycker denna.

Att rättfärdiga frivillig eutanasi: det grundläggande argumentet för frivillig eutanasi är att skälet för dödande är att göra slut på lidande samt att respektera en autonom persons vilja. Singer går igenom de fyra skälen som talar mot dödandet av personer för att klargöra huruvida något av dessa talar mot frivillig eutanasi. **Samtliga skäl avfärdas eftersom denna typ av eutanasi handlar om att respektera den autonoma personens yttersta vilja/preferens.** Singer menar dessutom att en försäkran om att få eutanasi vid behov skulle göra människor trygga och lugna. Singer skriver: ”Så även om det finns skäl att anse att dödandet av en självmedveten varelse i normala fall är värre än dödandet av någon annan sorts varelse, talar de flesta av dessa skäl snarare för än mot frivillig eutanasi”. Ett problem kvarstår dock: när vet vi om ett val som en sjuk eller gammal människa är hennes autonoma val och inte ett utslag av förvirring eller upplevd press från anhöriga/samhället? Ett implementeringsproblem enligt Singer, som skulle kunna lösas genom tydliga riktlinjer (t.ex. de som finns i Holland).

Ofrivillig eutanasi: patienten är kapabel att samtycka men gör det inte, d.v.s. att ta livet av en person mot (eller åtminstone utan att konsultera) dess vilja. Singer menar att dessa fall är hypotetiska och mycket sällsynta.

Att rättfärdiga ofrivillig eutanasi: generellt talar alla fyra skäl mot att döda personer mot denna typ av eutanasi. Singer frågar sig sedan om det av paternalistiska skäl kan tänkas finna en situation där en person inte själv förstår hur enormt mycket lidande som ligger fram den och att därför ofrivillig eutanasi skulle vara tänkbart

Icke-frivillig eutanasi: eutanasi på en patient som inte är kapabel till att fatta ett samtyckesbeslut, där frågan om huruvida det är frivilligt eller ej inte uppkommer. Exempel på detta är obotligt sjuka eller allvarligt handikappade spädbarn, och människor som av något skäl förlorat sin beslutsförmåga/autonomi (t.ex. genom demens) och som inte tidigare uttryckt sin vilja i frågan.

Att rättfärdiga icke-frivillig eutanasi: när patienten inte är att betrakta som en person, d.v.s. saknar självmedvetande och beslutsförmåga, gäller inga av person-skälen för att inte döda den. Singer skriver: ”Föräldrar kan med goda skäl beklaga att ett handikappat barn blev fött. I så fall kan den effekt barnets död kommer att ha på föräldrarna utgöra ett skäl för, snarare än mot, att döda det”. Det vill säga, **givet att ett spädbarn är att betrakta som blott en medveten varelse (inte en person) så kommer det generellt vara föräldrarnas inställning till sitt barn som faller avgörande för huruvida det bör fortsätta leva eller ej;** om föräldrarna anser att barnets grava handikapp kommer leda till mer lidande än välbefinnande så kan icke-frivillig eutanasi anses rättfärdigad (OBS 1: givet att ingen annan vill adoptera barnet; OBS 2: om föräldrarna däremot önskar att barnet ska fortsätta leva trots dåliga förutsättningar så saknas generellt detta rättfärdigande). Med andra ord, det relevanta övervägandet står mellan patienten/spädbarnets förväntade livskvalitet å ena sidan och de anhöriga/föräldrarnas inställning/upplevelse/känslor av situationen å andra sidan. (OBS 3: det finns en viktig skillnad i rättfärdigande beroende på om man omfamnar det existensfokuserande eller det totala synsättet; är det endast den existerande individens lycka eller den totala lyckan i världen som ska tas i beaktande?). **Det finns ett hänsynstagande som gäller för vuxna patienter som är ”biografiskt döda” och där icke-frivillig eutanasi övervägs, nämligen att en policy om detta skulle kunna leda till att folk blir oroliga och rädda (en lösning vore att låta dessa registrera sin vägran om att utsättas för eutanasi).**

Aktiv och passiv eutanasi

Skillnaden mellan att aktivt påskynda döden genom någon behandling och att underlåta att sätta in en behandling och på så sätt tidigarelägga döden. Om det är rätt att tillåta patienter att dö, varför är det då fel att döda dem? De flesta är eniga om att det finns patienter där fortsatta livsuppehållande åtgärder är meningslösa och inte bör sättas in, men däremot är det fler som är negativt inställda till aktiva insatser som påskyndar döden för döende patienter.

Doktrinen om handling och underlåtelse

Enligt denna doktrin finns det en moraliskt betydelsefull skillnad mellan att utföra en handling (t.ex. ge en dödlig injektion) som har vissa konsekvenser (t.ex. att ett handikappat spädbarn dör) och underlåtelsen av en handling (t.ex. låta bli att ge antibiotika) som har samma konsekvenser. Den moraliska underbyggnaden för denna doktrin är ett rättighetsramverk med korresponderande negativa skyldigheter (t.ex. rätten till liv som korresponderar till skyldigheten ”du skall icke döda”). Skillnaden har inte nödvändigtvis något att göra med avsikt (i motsats till vad de som åberopar ”doktrinen om den dubbla effekten” vill göra gällande); en läkare som låter bli att behandla (en underlåtelse) en infektion kan göra det fullt medveten om att det kommer leda till patientens död. **Singer, utifrån sin konsekventialistiska position, är kritisk till denna doktrin och argumenterar för att det inte finns någon intrinsikal skillnad mellan att döda och att låta dö.** Det finns däremot extrinsikala skäl som talar för att det i vissa fall är mer rätt med aktiv än passiv eutanasi om det hjälper patienten till en smärtfri och human (och därmed slipper en utdragen och plågsam) död.

Det sluttande planets argument

Enligt detta argument skulle tillåtandet av (aktiv) eutanasi vara ett första steg på ett sluttande plan som i sista steget kommer leda till folkmord och dessförinnan förminska människovärdet. Singers svar är att det inte finns någon nödvändighet i denna utveckling (och dessutom kan det anses som om redan de som tillåter passiv eutanasi tagit ett steg ut genom att anse att vissa liv är värda att räddas och andra inte); det behövs tydliga riktlinjer och kriterier för dessa beslut. Och även om en viss risk, samt rädsla bland folk, kan kvarstå så måste den vägas mot den potentiella nyttan av att lindra patienters lidande.